

tion (the purposefulness of the communication participants' actions), determining the content of intercultural communication, the possibility of self-governance and self-correction). The analysis of the complex goal of foreign language learning (using the example of English) in higher military educational institutions demonstrated that mastering the future Army officers' readiness for intercultural communication requires the cadets to achieve specialized subordinate intercultural language communicative competence, the minimum sufficient development level of which should ensure the possibility and success of communication in professional/typical language situations, clearly selected from the point of view of their occurrence probability in the professional and non-professional activities of a graduate of the higher military educational institutions of above-mentioned type of armed forces.

The use of situational learning methods, interactive learning tools, authentic materials, in particular art and documentary videos, is defined as prospective vectors of innovation in the foreign language learning process by cadets at the higher military educational institutions as a basis for the future army officers' readiness forming for intercultural communication in professional activity. The outlined innovations provide the following advantages: intercultural environment simulation, approach to real life; conducting training on the basis of natural sound speech with the depiction of extralinguistic means and methods of communication; associative connections establishment using polysensory perception; professional communication learning based on the interrelationship of linguistic, communicative and extralinguistic factors, which is the basis for imitation; the use of an emotional and motivational factor in a certain way in the foreign language learning process, etc.

Key words: intercultural communication, higher military educational institutions, future Army officers, foreign language, innovative foreign language learning technologies.

УДК 371.14+371.233 «1900/1917»

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.21>

Наровлянський О. Д.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ УЧНІВСЬКИХ ЕКСКУРСІЙ В 1900–1917 РОКАХ

Стаття присвячена проблемі організації підготовки керівників освітніх екскурсій учнів гімназій та інших закладів середньої освіти на початку ХХ століття. На основі аналізу різноманітних джерел, переважно публікацій періодичних видань вказаного періоду, а також звітів про проведені заходи, посібників тощо виявлено основні форми підготовки педагогів до проведення екскурсійної роботи з учнівською молоддю. Визначено, що відсутність системи підготовки кадрів та, внаслідок цього, недостатня методична та практична підготовка вчителів до екскурсійної діяльності були однією з суттєвих перешкод для розвитку освітянського туризму. Висвітлено проведення перших на території Російської імперії курсів для підготовки керівників учнівських екскурсій, що були проведені в Одесі та Києві в 1902, 1915 та 1916 роках. Визначено, що організаторами курсів виступали громадські організації (Кримсько-Кавказький горний клуб в Одесі, Київське Орнітологічне Товариство імені К. Ф. Кесслера в Києві), а не офіційні освітні установи чи органи управління освітою. Проаналізовано програми роботи курсів, здійснено їх порівняння, визначено тематику екскурсій, що проводилися для слухачів та були складовою навчальної програми. Висвітлено діяльність ряду організацій щодо проведення внутрішніх та закордонних екскурсій вчителів здебільшого в літній період. Визначено маршрути вчительських екскурсій в середині держави та за кордон (Європа, Близький Схід, Сполучені Штати Америки). Вказано, що екскурсії включалися до програми літніх "повторювальних" курсів вчителів (аналог нинішніх курсів підвищення кваліфікації) зокрема в Харкові, Полтаві. Продемонстровано, що діяльність з підготовки вчителів до проведення освітніх екскурсій не переривалася навіть в період першої світової війни. Показано, що при проведенні заходів з підготовки та підвищення кваліфікації керівників екскурсій залучалися як кошти органів управління освітою та закладів освіти, особисті кошти вчителів, так і спонсорська допомога як у грошовій формі, так і шляхом надання пільг для проїзду та проживання, надання можливості безоплатного проїзду приватними пароплавами тощо.

Ключові слова: освітні екскурсії, педагоги, курси підготовки, підвищення кваліфікації.

Серед форм організації освітнього процесу, поряд із традиційними урочними формами, важливе місце займають різні форми туристично-краєзнавчої роботи, однією з основних серед яких є екскурсія. Історія їх використання у освітньому процесі має більш ніж сторічну історію.

Питання теорії та історії екскурсійної роботи з учнями досліджувала низка авторів. У першій половині ХХ століття теорію та методику екскурсійної справи розвивали М. Акінфєєв, Н. Баженов, О. Белгородський, А. Закс, В. Половцов, Б. Райков. Різні питання організації вітчизняного туризму та екскурсійної справи є предметом вивчення низки сучасних українських авторів (О. Костюкова, В. Остапчук, О. Попов, І. Сандуляк, Л. Устименко, В. Федорченко, О. Колотуха, М. Косило, В. Редіна). Низка досліджень присвячена різним аспектам підготовки керівників туристської галузі, менеджерів туризму (Р. Брик, С. Кобзова,

Т. Сокол, Г. Сорокіна, Н. Сударева, Н. Фоменко). Водночас питання підготовки вчителів до проведення туристсько-екскурсійної роботи з учнями залишається, історія цього питання, зокрема досвід підготовки педагогів до такого виду діяльності на рубежі XIX – XX століть не отримали достатнього висвітлення.

Мета статті – аналіз вітчизняної практики підготовки освітян до організації та проведення екскурсій з учнями на початку XX століття.

На початку XX століття існував ряд проблем, що суттєво перешкоджали розповсюдженню освітніх екскурсій. У 1916 році, аналізуючи чинники, що перешкоджають розвитку туризму серед учнів, В. Смирнов вказував, що “на перший план виходить питання про досвідчених керівників” [22, с. 20-22].

Перша відома спроба організувати підготовку педагогів до проведення екскурсій була зроблена в Одесі. На зборах Кримського гірського клубу 15.10.1898 р. було порушено питання про організацію екскурсій для учителів “з метою підготовки їх до ролі майбутніх керівників учнівських екскурсій” [16, с. 23]. Реалізовано цю ідею було лише у 1902 р., коли з 16 по 26 червня було проведено першу педагогічну екскурсію педагогів Одеського навчального округу до Криму з метою підготовки керівників екскурсій учнів. Маршрут включав Севастополь, Бахчисарай, Ялту. У поїзді взяли участь 27 вчителів з Одеси, Тирасполя, Кишиніва, Єлисаветграду та інших населених пунктів [6, с. 11-25].

З 28.04 по 15.05 1915 р. Київським Орнітологічним Товариством імені К. Ф. Кесслера були організовані курси підготовки керівників природно-історичних екскурсій з дітьми. Рішення про проведення курсів було прийнято навесні 1915 року. Для підготовки курсів було створено спеціальне організаційне бюро у складі Артоблевського В. М., Домбровського Б. А., Шарлемана Е. В., яке розробило план проведення курсів, здійснило підбір викладачів, склало кошторис заходу. Було отримано дозвіл попечителя навчального округу і шкільної комісії Київської міської управи [9, с. 12].

За твердженням авторів опублікованої книги-звіту про ці курси “дані курси – перші в Росії з підготовки керівників природно-історичних екскурсій з дітьми” [9, с. 5]. На курси записалося понад 380 осіб, здебільшого педагогів. Київська міська управа направила на курси 50 вчителів, заплативши за їх навчання 500 карбованців [9, с. XVI]. Зацікавленість курсами виявилася настільки високою, що запис на них довелося припинити раніше призначеного часу. Бажаючим пропонували записатися з можливістю відвідувати лекції, однак без права участі в екскурсіях [7]. Навчальний план курсів передбачав як читання лекцій, так і ряд екскурсій. Серед тем лекцій були як природознавчі – історія землі, геологічне минуле Києва і околиць, принципи класифікації тварин, біологія комах, життя прісних вод, рослинні угруповання околиць Києва, методи визначення рослин, так і педагогічного та методичного характеру – природа як фактор виховання, про зближення дітей з природою, ігри як елемент екскурсій. Окрема лекція була присвячена питанням охорони природи під час екскурсій. Передбачалося проведення демонстраційної лекції на опудалах у зоологічному музеї, а також геологічної, гідробіологічної, ботанічної, зоологічної екскурсій в природу, екскурсій у зоосад і музеї університету. Серед лекторів курсів були професора Тутковський П. А., Кашченко Н. Ф., приват-доценти Воскобойников М. М., Зеленський В. Р., Казановський В. І. та інші [9, с. 14].

У 1916 році були проведені курси підготовки керівників екскурсій в Одесі, організовані Кримсько-Кавказьким гірським клубом. З 26.05 по 8.06.1916 р. були прочитані лекції “Геологічний нарис околиць Одеси”, “Способи гербаризації і сушки рослин”, “Кліматичні особливості Одеси”, “Ґрунтово-ботанічний нарис південно-російських степів”, “Прісноводна фауна околиць Одеси”, “Відомості з біології степових рослин”, “Солонці”, проведені екскурсії на Куяльницький та Хаджибейський лимани, на Малий Фонтан, на магніто-метеообсерваторію. Підсумком курсів стала заключна лекція “Екскурсії як фактор виховання”. У заняттях взяли участь 52 слухача, зокрема вчителі природознавства і географії, направлені відповідно до циркуляру попечителя Одеського навчального округу [20, с. 41-44]. З 14 вересня по 20 листопада 1916 року були проведені ще одні курси за аналогічною програмою. У них взяло участь 50 осіб [21, с. 28-29].

Навесні – влітку 1916 року також у Одесі курси керівників екскурсій для вчителів організувало Новоросійське товариство натуралістів. У роботі курсів взяли участь 40 осіб. Був проведений ряд лекцій, практичних занять та демонстрацій про чорноземи південноросійського степу, приготування зоологічних препаратів, біологію Одеської затоки, метеорологічні спостереження та вимірвальні роботи під час екскурсій, біологію прісноводних басейнів, екскурсії у зоологічний і зоотомічний музеї Університету, географічний і астрономічний кабінети, на магніто-метеообсерваторію, у ботанічний сад. На жаль, на відміну від раніше згаданих курсів у програмі цих не було лекцій педагогічного змісту, що істотно знижувало їх методичну цінність [1, с. 29-41].

Крім підготовки вчителів до проведення екскурсій, проводилася активна робота по організації освітніх екскурсій самих вчителів, які розглядалися як важливий засіб підвищення кваліфікації педагогів. Вже у 1902 році Правління товариства взаємної допомоги учням та вчителям Чернігівської губернії організувало для вчителів земських та інших шкіл освітню екскурсію за маршрутом Москва – Нижній Новгород – Перм – Урал – Москва [24].

Залученню вчителів до проведення екскурсій мали сприяти також закордонні екскурсії вчителів, які проводилися для бажаючих. Провідну роль в цій роботі відіграла Московська комісія освітніх екскурсій при навчальному відділі товариства поширення технічних знань, створена взимку 1909 року [27]. Влітку 1909 р. нею для учителів було організовано екскурсії за вісьмома маршрутами до Західної Європи (Німеччина,

Австро-Угорщина, Велика Британія, Франція, Італія, Туреччина, Греція) та Єгипту [12]. Комісія забезпечувала максимальне зниження вартості екскурсії за рахунок отримання колективних закордонних паспортів, отримання пільг на проїзд залізницею в ряді держав, завчасного підшукування приміщень для проживання. Комісія налагоджувала взаємодію з місцевими органами влади, що дозволяло отримати додаткові пільги. Так, у Празі вчителям-екскурсантам було надано безоплатні приміщення та проїзд в трамваях, а також пільги на відвідання театрів [13]. Протягом 1909 року було проведено 24 екскурсії вчителів за кордон, у яких взяли участь 1200 педагогів [5, с. 102-103]. На літо 1910 року комісія готувала маршрути не лише за кордон, але й на Кавказ, у Крим, на Урал, Поволжя та на Північ Росії тривалістю від 25 днів до 2 місяців [18]. Протягом літа 1910 року на екскурсіях побувало 1700 екскурсантів [4]. У 1913 році екскурсії за допомогою товариства здійснили біля 2000 осіб [16]. Було організовано нові маршрути в США, Скандинавію [9], Японію [3]. У останнє передвоєнне літо товариство організувало вісім маршрутів – три германських, два швейцарських, паризький, італійський, лондонський, японський [19].

У 1910–1911 рр. організацію освітніх подорожей для вчителів здійснює комісія при московському товаристві туристів, яка організує екскурсії по Волзі, Криму, на Урал, Північ Росії, Кавказ, Середній Азії, Фінляндії [11]. Один з маршрутів було прокладено до Києва, Катеринослава, Донбасу [2].

На Київщині Рада товариства допомоги народних учителів у 1910 році улаштувала для педагогів екскурсію на Балканський півострів. Екскурсія відвідала Константинополь, Софію, Плевну, Шипку, Белу, Рушук, пройшла по Дунаю до Рені [26]. Наступного року декілька екскурсій вчителів до Турції, Болгарії, Сербії організував Комітет паломництва до Болгарії [25]. У 1912 році було створено екскурсійну секцію при харківському Товаристві любителів природи, яка мала завданням сприяти проведенню екскурсій, зокрема вчителів по маршрутам різного рівня складності – “від так званих “дамських” до найбільш складних, в різні місця від Святих Гір до мало відомих областей Сванетії” [23]. Серед пропонуванних екскурсій було чотири далеких пішохідних маршрути – на Кавказ, зокрема зі сходженням на Казбек, та близько десяти лінійних з пересуванням потягами [15; 17].

Навчальні екскурсії включали у ряді випадків до програм курсів перепідготовки вчителів (так званих “повторювальних курсів” або літніх учительських курсів). Так, у червні 1912 року слухачі повторювальних курсів у Харкові були учасниками освітніх екскурсій на дачу медичного товариства, де працює відділення з виготовлення лікувальних сироваток. Екскурсію для них проводив директор бактеріологічного інституту В. П. Недригайлов. У 1913 році слухачі літніх учительських курсів взяли участь у екскурсіях до технологічного інституту, у музей мистецтв та старожитностей, етнографічний та географічний музеї Харківського університету, до Мерефи на завод з виробництва скла та у Бактеріологічний інститут, а також прослухали лекцію по методиці проведення природознавчих екскурсій (лектор Н. К. Кничер) [29]. Завдяки виділенню допомоги у розмірі 40 крб на слухача, курсисти здійснили екскурсію до Києва на Всеросійську сільсько-господарську виставку, оглянули Києво-Печерську Лавру та інші пам'ятки Києва [28]. Наступного року серед проведених для слухачів харківських курсів об'єктами екскурсій були Куряжський монастир, музеї Харкова, парк, і навіть іподром під час здійснення рідкісних на той час польотів літака [30]. Так само проводилися екскурсії для слухачів Полтавських вчительських курсів, а після закінчення їх для бажаючих було проведено екскурсію в Крим [14].

Навіть під час Першої світової війни, коли у Києві було організовано педагогічні курси вчителів з Галичини, до програми курсів було включено екскурсії Києвом та околицями. Так, 7 червня 1915 року група вчителів – галичан – слухачів педагогічних курсів пароплавом, що був наданий власником – Д. С. Марголіним – вирушили на екскурсію до Межигірського монастиря, а також оглянули навколишні мальовничі пагорби [10].

Таким чином, на початку ХХ століття у ряді регіонів було здійснено заходи щодо підготовки керівників освітніх екскурсій учнів середньої школи. Необхідність такої підготовки визнавалася як педагогічною громадськістю, рядом керівників місцевих органів управління освітою, так і багатьма педагогами. При організації підготовки використовувалися переважно дві основні форми – курси та навчальні екскурсії (поїздки) педагогів маршрутами майбутніх екскурсій учнів. Водночас, ця робота мала епізодичний характер, здебільшого визначалася наявністю ентузіастів екскурсійної справи та не набула в цей період системного характеру.

Використана література:

1. Васильев П.Н. Курсы для подготовки руководителей экскурсий. *Школьные экскурсии и школьный музей*. 1916. № 4-5.
2. Екскурсії по Росії. *Рада*. 1911. № 11. 15 січня.
3. Екскурсія учителів. *Рада*. 1913. № 134. 13 червня.
4. Закордонні подорожі вчителів. *Рада*. 1910. № 107. 12 травня.
5. Извещение комиссии по организации образовательных экскурсий. *Русская школа*. 1909. № 10.
6. Князев Е.В. Первая педагогическая экскурсия в Крым. *Записки Крымского Горного Клуба*. 1902. № 11–12.
7. Курсы для руководителей экскурсиями. *Киевлянин*. 1915. № 115. 28 квітня.
8. Курсы по подготовке руководителей для ведения экскурсий с детьми в природу. Киев : типография А. И. Гросман, 1915. 84 с.
9. К летним экскурсиям. *Утро*. 1913. 12 березня. № 1904.
10. К пребыванию в Киеве учителей-галичан. *Киевлянин*. 1915. № 156. 09 червня.

11. Летняя экскурсия учителей. *Утро*. 1910. № 974. 23 лютого.
12. Образовательная экскурсия. *Утро*. № 677. 1909. 27 лютого.
13. Образовательная экскурсия. *Утро*. № 755. 1909. 02 червня.
14. Окончание учительских курсов. *Утро*. 1914. № 2367. 13 липня.
15. Организация экскурсий. *Утро*. 1912. № 1589. 04 березня.
16. Отчет Крымского горного клуба за 1898 год. *Записки Крымского Горного Клуба*. 1899. № 1.
17. Пешеходные экскурсии на Кавказ. *Утро*. 1912. № 1630. 24 квітня.
18. Письма в редакцию. *Утро*. 1909. № 904. 28 листопада.
19. Поездки за границу летом 1914 г. *Утро*. 1913. № 2161. 06 грудня.
20. Смирнов В. Краткосрочные курсы для ознакомления с местной природой. *Школьные экскурсии и школьный музей*. 1916. № 4-5.
21. Смирнов В. Курсы в Крымско-Кавказском горном клубе. *Школьные экскурсии и школьный музей*. 1917. № 2.
22. Смирнов В. Тормозы развития отечественного туризма. *Школьные экскурсии и школьный музей*. 1916. № 1.
23. Собрания. Общество любителей природы. *Утро*. 1912. № 1574. 16 лютого.
24. Среди газет. Конотопский уезд. *Киевлянин*. № 95. 1902. 05 квітня.
25. Телеграмм. *Утро*. 1911. № 1359. 01 червня.
26. Учительська экскурсія. *Рада*. 1910. № 215. 23 вересня.
27. Фесенко В. Заграничные экскурсии учителей. *Утро*. 1909. № 814. 09 серпня.
28. Харьковские учителя в Киеве. *Утро*. 1913. № 2028. 21 липня.
29. Хроника учительских курсов. *Утро*. 1913. 09 червня, 14 червня, 16 червня, 30 червня, 02 липня.
30. Хроника учительских курсов. *Утро*. 1914. 05 червня, 18 червня.

References:

1. Vasylev P.N. Kursi dlia podhotovky rukovodytelei ekskursyi [Courses for training tour managers]. *Shkolnie ekskursyy y shkolnii muzei*. 1916. № 4-5. [in Russian]
2. Ekskursii po Rosii [Excursions in Russia]. *Rada*. 1911. № 11. 15 sichnia. [in Ukrainian]
3. Ekskursiia uchyteliv [Teachers excursion]. *Rada*. 1913. № 134. 13 chervnia. [in Ukrainian]
4. Zakordonni podorozhi vchyteliv [Foreign travel of teachers]. *Rada*. 1910. № 107. 12 travnia. [in Ukrainian]
5. Yzveshchenye komysyisy po orhanyzatsyyi obrazovatelnykh ekskursyi [Notification of the Commission for the Organization of Educational Excursions]. *Russkaia shkola*. 1909. № 10. [in Russian]
6. Kniazhev E.V. Pervaia pedahohycheskaia ekskursiia v Krim [The first pedagogical excursion to the Crimea]. *Zapysky Krimskaho Hornoho Kluba*. 1902. № 11 - 12. [in Russian]
7. Kursi dlia rukovodytelei ekskursyiamy [Courses for Tour Managers]. *Kyevliany*. 1915. № 115. 28 kvitnia. [in Russian]
8. Kursi po podhotovke rukovodytelei dlia vedeniia ekskursyi s detmy v pryrodu [Training courses for managers to conduct excursions with children in nature]. Kyev : typohrafiia A. Y Hrosman, 1915. 84 s. [in Russian]
9. K letnym ekskursyiam [To summer excursions]. *Utro*. 1913. 12 bereznia. № 904. [in Russian]
10. K prebivanyiu v Kyeve uchyteliv-halychan [To stay in Kyiv, Galician teachers]. *Kyevliany*. 1915. № 156. 09 chervnia. [in Russian]
11. Letniaia ekskursiia uchyteliv [Teachers' summer tour]. *Utro*. 1910. № 974. 23 liutoho. [in Russian]
12. Obrazovatelnaia ekskursiia [Educational excursion]. *Utro*. № 677. 1909. 27 liutoho. [in Russian]
13. Obrazovatelnaia ekskursiia [Educational excursion]. *Utro*. № 755. 1909. 02 chervnia. [in Russian]
14. Okonchanye uchytelskykh kursov [Completion of teacher's courses]. *Utro*. 1914. № 2367. 13 lypnia. [in Russian]
15. Orhanyzatsiia ekskursyi [Organization of excursions]. *Utro*. 1912. № 1589. 04 bereznia. [in Russian]
16. Otchet Krimskoho hornoho kluba za 1898 hod [Report of the Crimean Mining Club for 1898]. *Zapysky Krimskoho Hornoho Kluba*. 1899. № 1. S. 23. [in Russian]
17. Peshekhodnie ekskursyy na Kavkaz [Walking tours to the Caucasus]. *Utro*. 1912. № 1630. 24 kvitnia. [in Russian]
18. Pysma v redaktsiyu [Letters to the editorial office]. *Utro*. 1909. № 904. 28 lystopada. [in Russian]
19. Pоеzdki za hranytsu letom 1914 h [Trips abroad in the summer of 1914]. *Utro*. 1913. № 2161. 06 hrudnia. [in Russian]
20. Smyrnov V. Kratkosrochnie kursy dlia oznakomleniia s mestnoi pryrodou [Short-term courses to learn about local nature]. *Shkolnie ekskursyy y shkolnii muzei*. 1916. № 4-5. [in Russian]
21. Smyrnov V. Kursy v Krimsko-Kavkazskom hornom klube [Courses at the Crimean Caucasus Mining Club]. *Shkolnie ekskursyy y shkolnii muzei*. 1917. № 2. [in Russian]
22. Smyrnov V. Tormozy razvytiia otechestvennogo turyzma [Brakes on the development of domestic tourism]. *Shkolnie ekskursyy y shkolnii muzei*. 1916. № 1. [in Russian]
23. Sobranyia. Obschestvo lyubyteliv pryrodi [Meetings. Nature Lovers Society]. *Utro*. 1912. № 1574. 16 liutoho. [in Russian]
24. Sredy hazet. Konotopskiy uезд [Among the newspapers. Konotop County]. *Kyevliany*. № 95. 1902. 05 kvitnia. [in Russian]
25. Telehramy [Telegrams]. *Utro*. 1911. № 1359. 01 chervnia. [in Russian]
26. Uchytelska ekskursiia [Teacher excursion]. *Rada*. 1910. № 215. 23 veresnia. [in Ukrainian]
27. Fesenko V. Zahranychnie ekskursyy uchyteliv [Foreign travel of teachers]. *Utro*. 1909. № 814. 09 serpnia. [in Russian]
28. Kharkovskye uchytelia v Kyeve [Kharkiv teachers in Kyiv]. *Utro*. 1913. № 2028. 21 lypnia. [in Russian]
29. Khronyka uchytelskykh kursov [Chronicle of teacher courses]. *Utro*. 1913. 09 chervnia, 14 chervnia, 16 chervnia, 30 chervnia, 02 lypnia. [in Russian]
30. Khronyka uchytelskykh kursov [Chronicle of teacher courses]. *Utro*. 1914. 05 chervnia, 18 chervnia. [in Russian]

Narovlyanskiy O. Domestic experience of training of heads of pupils' excursions in 1900–1917

The article is devoted to the problem of organizing the training of heads of educational excursions for students of gymnasiums and other secondary education institutions in the early twentieth century. Based on the analysis of various sources, mainly publications of periodicals of the specified period, as well as reports on the held activities, manuals, etc. the main forms of training teachers to conduct excursions with students are identified. It is determined that the lack of a training system and, as

a result, insufficient methodological and practical training of teachers for excursion activities were one of the significant obstacles to the development of educational tourism. The author highlights the first courses in the Russian Empire for the training of leaders of student excursions, which were held in Odesa and Kyiv in 1902, 1915 and 1916. It is determined that the organizers of the courses were public organizations (Crimean-Caucasian Mountain Club in Odesa, Kyiv Ornithological Society named after K. F. Kessler in Kyiv), but not official educational institutions or educational authorities. The programs of the courses were analyzed, their comparison was carried out, the topics of excursions conducted for the students and were part of the curriculum were determined. The activities of a number of organizations on conducting domestic and foreign excursions for teachers mainly in the summer are highlighted. The routes of teachers' excursions within the state and abroad (Europe, Middle East, United States of America) are determined. It is indicated that the excursions were included in the program of summer "repeated" courses of teachers (analogous to the current refresher courses) in particular in Kharkiv, Poltava. It is demonstrated that the activity of training teachers to conduct educational excursions was not interrupted even during the First World War. It is shown that in carrying out activities for the training and advanced training of excursion leaders, both the funds of educational authorities and educational institutions, personal funds of teachers, and sponsorship were involved, both in monetary form and by providing benefits for travel and accommodation, providing the possibility of free travel by private steamships, etc.

Key words: educational excursions, teachers, training courses, advanced training.

УДК 378:377:796(075)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.22>

Пістряк П. В., Бєлашов Ю. О., Самсонова Г. С., Шабатура С. О., Мартиненко О. М.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРОТИТАНКОВОГО РАКЕТНОГО КОМПЛЕКСУ “СТУГНА-П” У РІЗНИХ УМОВАХ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підсумовуючи результати аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури, членами науково-дослідної групи встановлено, що питанням розроблення та апробації педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів інституцій сектору безпеки і оборони України до застосування новітніх зразків високоточної зброї у різних умовах службово-бойової діяльності – присвячено недостатню кількість науково-методичних праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Головною метою дослідження є апробація педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до застосування протитанкового ракетного комплексу “Стугна-П” у різних умовах службово-бойової діяльності. Під час дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, математично-статистичні, (кореляційного аналізу, факторного аналізу) тощо.

В результаті емпіричного дослідження членами науково-дослідної групи (НДГ) апробовані педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України (НГУ) до застосування протитанкового ракетного комплексу (ПТРК) “Стугна-П” у різних умовах службово-бойової діяльності (СБД). Запропоновані нами педагогічні умови складаються із наступних блоків: діагностично-організаційного, формуючого та контрольного.

Впровадження в систему вогневої підготовки запропонованих педагогічних умов сприяло підвищенню професійного рівня (професійних компетентностей) науково-педагогічних працівників, які приймали участь в дослідженні (в межах наукового проєкту “Практик”, 2021–2022 рр.). Крім цього, аналізуючи отримані результати доцільно констатувати, що у представників експериментальної групи спостерігаються більш якісні показники сформованості теоретичних знань будови та експлуатації ПТРК “Стугна-П”, а також його зарубіжних аналогів. Порівнюючи показники практичного відпрацювання нормативів, які передбачають навчально-тренувальні (бойові) пуски із використанням ПТРК “Стугна-П” членами НДГ відмічається підвищення ефективності тактичного мислення у представників бойових розрахунків із числа курсантів експериментальної групи (Ег) на відміну від досліджуваних курсантів контрольної групи (Кг).

Членами НДГ з'ясовано, що в ході педагогічного експерименту значним чином зменшилася кількість курсантів Ег із низьким рівнем сформованості готовності до застосування ПТРК “Стугна-П” у різних умовах СБД на 30,36%, водночас збільшилася кількість курсантів, які мають дуже високий рівень сформованості готовності до дій у складі бойових розрахунків ПТРК “Стугна-П” на 10,71%. У респондентів Кг зазначені вище зміни виражені несуттєво.

Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають визначення сутнісних характеристик формування готовності майбутніх офіцерів інституцій сектору безпеки і оборони України до метаня ручних гранат на дальність та влучність в екстремальних умовах СБД.

Ключові слова: *апробація, високоточна зброя, готовність, екстремальні умови, майбутні офіцери, педагогічні умови, професійні компетентності, професійна підготовка, психофізична готовність, спеціальна фізична підготовка.*